

6771 sayılı KANUN ile KURULAN ANAYASAL YAPIYA GÖRE 27. YASAMA DÖNEMİNDE YASAMA İŞLEVİ

(TBMM'nin yetki alanı) üzerine ön rapor

Konu/özü: 6771 sayılı Kanun ile Anayasa'da yapılan değişiklik, esas itibariyle yürütme organını yeniden yapılandırmış olmakla birlikte, yasama yetkisi ile yasama ve yürütme ilişkileri konusunda kayda değer değişiklikler yapmış bulunmaktadır. Her ne kadar, kural koyma yetkisi TBMM'ye ait olma ilkesi devam etmekte ise de, yasama ve yürütmeye ilişkin yetki alanları belirlenmiş olmakla birlikte, yasa ve CB kararnamele arasında belirsiz ve gri alanlar da yok değildir.

6771 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi, 3 Kasım 2019 seçimleri sonrası için öngörülmüştü. Cumhurbaşkanı'na partisine dönme yolunu açan madde ve HSYK'nın dağıtılmasını öngören madde ile Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin kaldırılarak Yargıtay ve Danıştay dairelerinin görevlendirilmesine dair madde, hemen yürürlüğe girdi. Seçimlerin 24 Haziran 2018'de yapılması ile 6771 sayılı Kanunun bütünüyle yürürlüğe giriş süreci de başladı.

Burada yanıtlanması gereken soru şu: 6771 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi ile 1982 Anayasasının aldığı biçim bağlamında TBMM'nin yetki alanları ve yasama işlevi nelerdir?

Ön saptama: 1982 Anayasasında **kural koyma** yetkisi, **kuralı uygulama** görevi ve **yargılama** yetkisi şeklindeki üçlü ayırım değişmemekte; bu konudaki anayasal sistematik de aynen devam etmekte.

Anayasa: Üçüncü kısım: **Cumhuriyetin Temel Organları**

Birinci Bölüm: Yasama (m.75-100)

İkinci Bölüm: Yürütme (m.101-137)

Üçüncü Bölüm: Yargı (m.138-160).

Bu rapor, beş başlıktan oluşmaktadır:

I. YASAMA

II. CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMELERİ

III. TBMM'NİN GENEL YETKİ ALANI

IV. GEÇİŞ DÖNEMİ: ANAYASAL BİLGİLENME VE HEDEF GÜNDEMİ

V. CHP'NİN ÖNCÜLÜK ETTİĞİ ANAYASA ÇALIŞMASI İLKELERİ

I

YASAMA

TBMM'nin, doğrudan düzenleme şeklindeki anayasal yetkileri şöyle sıralanabilir:

1.-Genel yetki çerçevesi (m.87)

6771 sayılı Anayasa değişikliği Kanunu, TBMM'nin görev ve yetki çerçevesini şöyle belirliyor: “*kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; bütçe ve kesin hesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek; milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak; Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilanına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmek*”.

2.-Bütçe ve kesin hesap (m.161)

Mali yıl başlangıcı ile merkezi yönetim bütçesinin hazırlanması, uygulanması ve kontrolü ile yatırımlar veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetler için özel süre ve usuller kanunla düzenlenir. **Bütçe kanununa**, bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz.

(...). Bütçe teklifi Bütçe Komisyonunda görüşülür. Komisyonun elli beş gün içinde kabul edeceği metin Genel Kurulda görüşülür ve mali yılbaşına kadar karara bağlanır.

(...)

3.-Denetim: araştırma, görüşme, soruşturma ve soru (m.98)

“Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgi edinme ve denetim yolları” kenar başlık kaldırılarak¹, TBMM'nin, “*meclis araştırması, genel görüşme, meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla bilgi edinme ve denetleme yetkisini kullan*”ması öngörüldü.

-*Meclis araştırması*, belli bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemeden ibarettir.

-*Genel görüşme*, toplumu ve Devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun TBMM genel kurulunda görüşülmesidir.

-*Meclis soruşturması*, CB yardımcısı ve bakanlar hakkında 106 ncı maddenin beşinci, altıncı, yedinci fıkraları uyarınca yapılan soruşturmadan ibarettir.

(Soruşturma açılması talebi için salt çoğunluk, soruşturma açılması karar için beşte üç çoğunluk gerekir. Yüce Divana sevk için üçte iki çoğunluk gerekir. CB için de aynı çoğunluk sayıları geçerli).

¹ Anayasa maddelerinin hepsi kenar başlıklı olduğu halde, yalnızca bu maddenin kenar başlıksız bırakılması, özensizliğin ötesinde anayasal biçim açısından da sorunludur.

-*Yazılı soru*; yazılı olarak en geç on beş gün içerisinde cevaplanmak üzere milletvekillerinin, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlara yazılı olarak soru sormalarından ibarettir.

Kamu iktisadi teşebbüslerini denetlemek de, TBMM'nin görev ve yetkileri arasındadır.

4.- Seçimlerin yenilenmesi

TBMM, üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu ile seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Bu halde TBMM genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır.

Cumhurbaşkanının ikinci döneminde Meclis tarafından seçimlerin (3/5 çoğunluk oyu ile) yenilenmesine karar verilmesi halinde CB bir defa daha aday olabilir (m.116).

5.- TBMM'nin Seçim yetkileri

AYM, HSK, RTÜK, Kişisel Verileri Koruma Kurulu, vb. anayasal merci ve kurulara üye seçimi.

-Anayasa Mahkemesi'ne 3 üye seçmek,

-Hakimler ve Savcılar Kurulu'na 3 üye seçmek,

-Radyo ve Televizyon Üst Kurulu üyelerini seçmek: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu dokuz üyeden oluşur. Üyeler, siyasi parti gruplarının üye sayısı oranında belirlenecek üye sayısının ikişer katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasi parti grubuna düşen üye sayısı esas alınmak suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilir.

-Sayıştay Başkan ve üyelerini seçmek,

-Kişisel Verileri Koruma Kurulu üyelerini seçmek: Dokuz üyesinden beşini seçmek.

-Kamu Başdenetçisini seçmek.

6-Kararlar

-Kalkınma planlarını onaylamak,

-OHAL'de çıkan CBK'leri onaylamak, değiştirmek veya reddetmek,

-OHAL kararını onaylamak, süresini her defasında 4 ayı geçmemek üzere uzatmak, kaldırmak,

-TBMM seçimlerinin yenilenmesine karar vermek,

-Milletvekili dokunulmazlığını kaldırmak,

-TBMM üyeliğinin düşmesine karar vermek,

-Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin vermek.

7-AYM'ye iptal davası

“Kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesine doğrudan davası açabilme hakkı, Cumhurbaşkanına, TBMM'de en fazla üyeye sahip iki siyasal parti grubuna ve üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir.”

İkinci parti sıfatıyla, 1/5 sayı ile başvuru yolunu işletmek, yasama işlevinin öne çıkarılması açısından yerinde olabilir.

Bir de, Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerini Anayasa Mahkemesi'ne götürmek için *ikili çalışma* ihmal edilmemeli: ilki, aşağıda değinileceği gibi “gri alanlar” düzenleme konusu yapılmış ise, Anayasaya uygunluk tahlilinde “yasa alanı” açısından da konuyu irdelemek gerekir. Buna, 1 no. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile başlanılabilir.

8-Kanun teklifi

“Kanun teklif etmeye milletvekilleri yetkilidir”.

Kanun tekliflerinin TBMM'de “görüşülme usul ve esasları içtüzükle düzenlenir” (m.88).

Bu düzenleme ile, Bakanlar Kurulu'nun “kanun tasarısı” adı altındaki yetkisi 6771 sy.lı Kanun ile kaldırılmış olmakla birlikte, bütçe kanunu teklif yetkisini Cumhurbaşkanı'na vermektedir (m.161).

Kanun teklif tekeli, *iki bakımdan önemli*:

-TBMM'nin yasama yetkisini *özerk olarak* kullanma olanağını sağlar.

-*Çoğunluk ve muhalefet ayrımını azaltıcı* bir etki ile yasama işlevinin öne çıkmasını sağlayabilir.

Bu gelişme, TBMM İçtüzük hazırlığı sırasında gözönüne alınarak yasama işlevini pekiştirici hükümler koyma yolunu açar.

Kanun teklifi yolu, Cumhurbaşkanı kararnamelerine karşı da kullanılmalı; hem yasa önceliği hem de anayasallık bakımından (örn. 1 no.lu CBK, milletvekili dokunulmazlığını Anayasa'ya aykırı biçimde düzenliyor)

9-Geri gönderme

TBMM, CB tarafından geri gönderilen kanunu üye tam sayısının salt çoğunluğu ile aynen kabul ederse, kanun Cumhurbaşkanınca yayımlanır (m.89).

Bunun anlamı şudur: TBMM, 151 oy ile bir yasayı kabul edebilir. Burada *güçleştirici veto* söz konusu olmakla birlikte, salt çoğunluk sağlandığı ölçüde asıl yetki ve son söz TBMM'ye ait bulunuyor.

10-Meclis İçtüzüğü (Meclis Anayasası)

Anayasa'da, İçtüzüğe açıkça yollama yapılan maddeler de gözönüne alınarak yeni içtüzük hazırlığı yapılmalı. İçtüzük'te komisyonların düzenlenmesi, yeni

komisyonların kurulması, komisyon başkanlıkları için muhalefet partilerine de kontenjan/başkanlık tanınması ve komisyonların işlevsel kılınması konusunda hükümler konulmalı. İhtüzük, müzakereci demokrasiyi işler kılmaya yönelik güvenceler içermelidir.

II

CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMELERİ

Cumhurbaşkanı'nın görev ve yetkiler arasında, düzenleyici nitelikte olanları, üç grupta toplanabilir:

1.- CBK ile düzenlenemeyecek (yasak) alanlar

- Anayasanın 2. Kısımının 1. Ve 2. Bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle 4. Bölümde yer alan siyasal haklar ve ödevler (m.104/17, c.2).
- Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konular,
- Kanunda açıkça düzenlenen konular.
- Sosyal haklar bölümü, dolaylı ve örtülü bir ifade ile CBK ile düzenlenebileceği kaydı çıkmakta ise de, bu bölümde sıkça "yasa kaydı" yer aldığından, (örneğin sendika özgürlüğü ve sendikalar kanunu) yasa kaydının yer aldığı maddeler, Cumhurbaşkanı kararnamesinin düzenleme konusu olamaz.

2.- Bağlı ve kayıtlı yetkiler

- Genel, ama belirsiz yetki*: CB, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir.
- *Açık yetki*: "Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri ile teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulması CBK ile düzenlenir" (md.106 son).
- Örtülü ve dolaylı yetki*: Önceki başlıkta (iktisadi ve sosyal haklara ilişkin) işaret edilen dolaylı yetki, "yasa kaydı" altında ve sadece düzenleyici yetki olarak yorumlanmalı.
- Yönetmelik*: Cumhurbaşkanı, kanunların uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelikler çıkarabilir.

3.- Özgül yetkiler

- Cumhurbaşkanı, üst kademe kamu yöneticilerini atar; görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esaslar Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenir.
- Devlet Denetleme Kurulunun işleyişi, üyelerinin görev süresi ve diğer özlük işleri CBK ile düzenlenir.

-MGK Genel Sekreterliğinin teşkilatı ve görevleri CBK ile düzenlenir.

-*OHAL CBK*: Olağanüstü hallerde CB, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, 104. Maddenin on yedinci fıkrasının ikinci cümlesinde belirtilen sınırlamalara tabi olmaksızın CBK çıkarabilir.

Aşırı yetki ve sorumsuzluk çelişkisi: CB, tek başına düzenleyici yetkiler bakımından Bakanlar Kurulu'na göre daha çok yetkiye sahip olmakla birlikte, siyasal açıdan hiçbir sorumluluktan bağışık tutulmuştur.

4.- Yarışan yetkilerde TBMM'nin önceliği ve üstünlüğü

-CBK ile kanunlarda *farklı hükümler* bulunması halinde kanun hükümleri uygulanır.

-TBMM'nin *aynı konuda kanun çıkarması* durumunda CBK hükümsüz hale gelir.

TBMM'nin önceliği ve üstünlüğüne ilişkin kurallar, "CB yardımcıları ve CB'ye vekalet ve bakanlar" kenar başlıklı md.106 sonda öngörülen CBK için de geçerli; çünkü aktarılan iki kayıt için herhangi bir istisna öngörülmemiştir.

Bu yetkinin düzenlenme yeri ve tarzı çelişkili olsa da, genel kural değişmemekte. İki sorun şu:

-*Düzenlendiği yer*: CBK, CB görev ve yetkileri başlığı altında md.104'te düzenlendiği halde, bu CBK kategorisi, neden CB yardımcıları ve bakanlara özgülenen maddede düzenlendi?

-*Düzenlenme tarzı*: md.104'te belirtilen CBK, belli yetki alanlarına ilişkin olduğu halde, md.106'da neden bir genel yetki şeklinde düzenleme yapılıyor?

Bu sorular ve çelişkiler, TBMM'nin konuyla ilgili düzenleme yetkisinin önceliğini değiştirmemekte: *md.106 sonda yer alan yetki alanında kanunla düzenleme yapılabilir; çünkü, asıl yetkinin TBMM'de.*

-**"Kamu tüzelkişiliği"**: *Kamu tüzelkişiliği, kanunla veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulur* (m.123/3). Düzenleme tarzı da, yetki çatışmalarına açıktır. Örneğin CBK ile kurmak, değiştirme ve kaldırma yetkilerini de içerir mi? Kamu tüzelkişiliği alanı çok geniş olduğuna göre, bununla ilgili ana ilke ve esasları yasanın düzenlemesi gerekir. Bu varsayımda, *CBK, bir kamu tüzelkişiliğini ancak, ilgili yasanın belirlediği çerçeve içinde kurma yetkisini kullanır.* Bu yorumu, Anayasa m.7 (yasama yetkisi) ve 8 (yürütme yetkisi ve görevi) pekiştirir. Hatta demokratik devlet ilkesi de (belirli bir dönemin siyasal çoğunluğunun desteklediği tek kişilik yürütmenin idari yapıyı belirleyememesi), gerekçe olarak kullanılabilir.

CBK karşısında TBMM, bir yandan, hukuken çerçeveleyebilir; öte yandan, Anayasa Mahkemesi'ne başvuru ile yargısal denetim yolunu işletebilir. Kamu tüzelkişiliği örneğine dönecek olursak, "kanun veya CBK ile kurulabilir" kaydı, yasama organı için geniş, yürütme için dar yorumlanmalı. Buna karşılık, asıl yetkinin TBMM'de olduğu görüşü öne çıkarılabilir.

TBMM'nin önceliği ilkesi ışığında yapılan saptama, alt başlıkta açıklanacağı üzere üç açıdan pekiştirilebilir:

- Anayasal düzenlemeler,
- 6771 sayılı Kanun,
- TBMM'nin tarihsel misyonu.

III

TBMM'NİN GENEL YETKİ ALANI

Genel yetki alanı, yasama organının varlık nedeni ve işlevi ışığında, Anayasa hükümlerinin sistematik yorumu ile belirlenmeli. Tarihsel yorum da, sistematik yorumu destekleyici malzemeler sunar

Erkler ayrılığı açısından, Başlangıç hükümleri eksen olarak alınabilir:

-Hiçbir kişi ve kuruluş, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamaz.

*-Kuvvetler ayrımı, Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medeni bir işbölümü ve işbirliği (dir) ve **üstünlük, ancak Anayasa ve kanunlarda bulunur.***

Önce, TBMM'nin yetki alanlarına ilişkin başlıca anayasal ilkeler:

1) *Hukuk devleti* (md.2)

Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına saygılı ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir.

Hukuk devleti, iki ana ilkede somutlaşır: **erkler ayrılığı** (kuralı koyan, uygulayan ve denetleyen organın birbirinden ayrılması) ve **normlar hiyerarşisi** (kurallar kademelenmesi).

2) *Erkler ayrılığı açılımı*,

Devlet erkleri, m. 7 (yasama yetkisi), m. 8 (yürütme yetkisi ve görevi) ve m.9 (yargı yetkisi) olarak düzenlenmiştir: Yürütme, Anayasa ve yasalar çerçevesinde kullanılan bir görev ve yetki; yargı ise bağımsızdır. Yasama yetkisi “devredilemez”.

3) *Kanun*

Anayasa, en üstte yer alsa da, normlar hiyerarşisinin omurgası “kanun”: “Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını (...) bağlayan temel hukuk kurallarıdır.”

Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.” (md.11).

4) **Asli ve genel yetki ilkesi:**

Yasama yetkisi, asli ve geneldir; bunun anlamı, TBMM’nin kanun koymak için bir başka organın veya anayasanın yetki vermesine ihtiyaç duymamasıdır. Anayasaca açıkça yasaklamamış olması yeterlidir. Geçerli olan genel kural ise, “**Anayasa’ya saygı**” kaydıdır. Buna karşılık, yürütme tarafından kullanılan kural koyma yetkisi, *kayda bağlanmış yetki*: Kanun yoluyla kural koyma yetkisi asli ve genel; Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ise, konu bakımından sınırlı bir yetki. *Genel iradeyi temsil eden ve 600 vekilden oluşan Meclis’te ortaya çıkan yetki, demokratik meşruluk temelinde kural koyma yetkisi olduğu halde, Yürütmenin başı olarak CB’ye doğrudan seçimle verilen görev ve yetki, -kural koymak değil- kuralların uygulanmasıdır.* (Tüzük yerine CBK: bu da Yasanın genel ve asli yetki özelliği, CBK’nin yasa ile yarışan bir düzenleme değil, Tüzük yerine geçen bir düzenleyici işlem kategorisi olmasından kaynaklanıyor. Özetle, CBK, yasaya aykırı olamaz. Bu yoruma göre, anayasa-yasa-CBK (tüzük) biçimindeki normlar hiyerarşisi de bozulmamış oluyor. Bu çerçevede, “**kanunsuz emir**” düzenlemesine işaret etmek isabetli olur:

“Kamu hizmetlerinde herhangi bir sıfat ve suretle çalışmakta olan kimse, üstünden aldığı emri, yönetmelik, ~~tüzük~~ Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, kanun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir” (m.137).

Normlar hiyerarşisi (kurallar kademelenmesi) üzerine en somut hüküm olan bu Anayasa maddesi, artık tüzük yerine Cumhurbaşkanlığı kararnamesi (yani yasa altı düzenleme) dikkate alınacak.

Hukuk kurallarının aşamalı sırası bakımından devamlılık ilkesine dikkat çekmek gerekir: 6771 sayılı Kanun ile sadece hükümet sistemi değişti; 1982 Anayasası kabul edildiğinden beri geçerli olan erkler ayrılığı (hem şekli hem de maddi) değişmedi. Aksine, -kimi önemli zafiyetlerine rağmen- pekişti. Bu itibarla, yasamanın düzenleme alanına ilişkin esaslar aynen devam ediyor. Buna karşılık, yürütmeye tanınan düzenleme alanı, -OHAL dönemi dahil- (OHAL Kanunu), gene kanunla çerçevelenmiş Anayasa’da sayılan istisnai alanlarda söz konusu.

5) **Anayasanın uygulanması**

Anayasa, kanun ile uygulanır; kanun, Anayasa bütününe kapsamına alır. Md. 13’e göre, temel hak ve hürriyetler (...), ancak kanunla sınırlanabilir. Bu “münhasır” yetki olup, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile, sosyal haklar bile sınırlanamaz.

Bu açıdan; madde 2’de “insan haklarına saygılı hukuk Devleti” kaydı, md.104/17’de CBK’ye kapalı alan ışığında okununca, hak ve özgürlükler alanında kural koymanın yasamaya özgü bir yetki olduğu daha iyi anlaşılır.

Öte yandan, madde 13’te “kanunilik” ilkesi, sınırlama için gerekli olduğundan, CBK’ye açık olan sosyal ve iktisadi haklar alanı, ancak düzenlemeye konu edilebilir.

Bu nedenle, hak ve özgürlükler bakımından; güvenceleme, düzenleme, sınırlama ve durdurma kavramlarını yerli yerine oturtmak gerekir.

6) TBMM yetki alanını yorum öğeleri

Niceliksel yaklaşım, tarihsel yorum ve anayasal kazanımlar, “kural koyma” yetkisinin TBMM’ye ait olduğunu teyit etmektedir.

a) *Nicelik açıdan TBMM:* Burada sayı ve demokrasi kavramları, sözel bakımdan TBMM’nin işlevini pekiştirmektedir.

-Sayı: TBMM üye sayısı, 550’den 600’e çıkarıldı (m.75)

-Demokrasi: Seçilme yaşı, 25’ten 18’e indirildi (m.76).

-İşlev: Sayısal artış ve yaş olarak (temsili bakımdan yelpaze) genişleme, TBMM’nin işlevselliğini olumlu yönde etkiler(meli).

-Bunlara bağlı olarak, Yürütme’nin yasama önündeki siyasal sorumluluk mekanizması olarak gensoru yoluyla sorumluluğuna son verilmiş olmakla birlikte yasama yetkisi bakımından TBMM’nin konumu güçlendirilmiş oluyor.

b)*Tarihsel yorum:* İlkın, 6771 sayılı Kanun genel gerekçesini hatırlatmakta yarar var; “*yasamanın ve yürütmenin ayrı ayrı ve doğrudan millet tarafından seçildiği bir sistemin benimsenmesinin ülkemizin şartları ve ihtiyaçlarına daha uygun*”.

Sonra, 24 Haziran öncesi, erkler ayrılığı ve “*Güçlü Meclis*”, Cumhuriyet’in seçim kampanyası sloganı oldu.

Nihayet, 1876-2016 döneminde edinilen Meclis-i Umumi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi eksenindeki anayasal kazanımlar, Avrupa ve Akdeniz mekanı ortak mirası olan parlamenter rejim geleneği ışığında okunarak, yasamanın asli ve genel işlevi öne çıkarılabilir.

Özetle; 27. Yasama Dönemi, TBMM’nin saygınlığı yolunda mücadele dönemi olarak algılanması ölçüsünde, “insan haklarına dayanan demokratik ve laik sosyal bir hukuk Devleti” (md.2) niteliklerini taşıyan Türkiye Cumhuriyeti’ne dönüş mümkün olacak...

Türkiye Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu organları olarak Büyük Millet Meclisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi, inişli çıkışlı dönemlerden geçti; fakat, askeri darbelere karşın anayasal kurumların merkezinde yer aldı.

Son yıllarda hayli dışlanmış olsa da, TBMM, 15 Temmuz gecesi darbe girişimine karşı direndi. Kısır döngü şu: 16 Nisan’da halkoylamasına sunulan (

ve aslında darbe girişiminin ürünü olan) Anayasa değişikliği ile yetki alanında daraltmaya gidildi.

c) *Uluslararası kazanımlar*: Türkiye'nin uluslararası kazanımları da, hak ve özgürlükler güvencesi olarak "yasallık" ilkesini ana ölçüt aldığından, TBMM'nin özerk yetki alanı teyit edilmektedir.

IV.

GEÇİŞ DÖNEMİ: ANAYASAL BİLGİLENME VE HEDEF GÜNDEMİ

24 Haziran seçimleri ile 6771 sayılı Anayasa değişikliği yürürlüğe giriş süreci başladı. Yürürlüğe giriş yolunda, söylemler ve işlemler yoluyla yanlış kullanımlar ve nitelermeler yapılarak. **anayasal bilgi kirliliği ve anayasal aykırılıklar zinciri eşzamanlılığı** ortaya çıktı. Bu nedenle, son aylar, son dört yıldır tank olduğumuz, **anayasal bilgi kirliliği ile anayasasızlaştırma** süreci paralelliğinin çok daha belirgin bir hale geldiğinden söz edilebilir.

Anayasasızlaştırma hareketi, Ağustos 2014'te başladı; 7 Haziran 2015 seçimlerinin "saray darbesi" ile 1 Kasım'da yenilenmesinin ardından yoğunlaştı. 15 Temmuz 2016 sonrası ise, OHAL ortam ve koşullarında ivme kazandı. 16 Nisan 2017 ve 24 Haziran 2018 dönemi arasında da, anayasasızlaştırma süreci, anayasal bilgi kirliliği eşliğinde yürütüldü...

Anayasal bilgilenme hakkı, anayasal kamuoyu için gereklidir.

Doğru bilgi ile değer yargısı, daha doğrusu rejim tercihi birbirinden ayırdedilmeli: örneğin, ben 6771 sayılı yasa ile yapılan anayasa değişikliğini kıyasıya eleştiriyorum; parlamenter rejimi kaldırıp başkanlık rejimini getirdiği için değil; fakat, "*başkanlık rejimi iddiasıyla parlamenter rejim*" kaldırıldığı halde, *getirilen rejimin başkanlık olmadığı*" halde, başkanlık olarak sunulması nedeniyle.

Bu belirleme yapılmaz ise, proje sahiplerinin, haksız "*karalama*" (parlamenter rejim) ve "*abartılı övgü*" (yanlış olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi olarak adlandırılan) bakımından yansıttıkları bilgi kirliliği döngüsüne düşme riski var: 6771 öncesi döneme övgü ve 6771 ile kurulan düzen başkanlıkmiş gibi, okları bu metne yöneltme yerine, bizatihi başkanlığı eleştirme yanılığısına düşme riski doğar.

Bu bakımdan; *getirilenin ne olduğundan çok ne olmadığıнын saptanması* öncelikli ve daha önemli.

Kurum ve kavramları yerli yerine oturtma gereğini hatırlattıktan sonra, şu halde ilkin nitelermeyi doğru yapalım; sonra, yürürlüğe giriş öncesi ve sonrası Anayasa'ya aykırılıklar zincirine bakalım; nihayet, bundan böyle izlenecek yol ve yöntem üzerine önerilerde bulunalım.

1) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: yanlış bir adlandırma

Ne olduğundan çok ne olmadığına belirlenmesi önem ve öncelik taşır.

6771 sayılı Kanun ile parlamenter rejim kaldırıldı; ancak yerine getirilen sistem, **başkanlık değil**. Çünkü, tıpkı parlamenter ve yarı-başkanlık rejimlerinde olduğu gibi yargının bağımsızlığı ilkesine dayanan başkanlık rejimi, yasama ve yürütme organlarının birbirine göre bağımsız konumunu yansıtır: oluşumu bakımından bağımsızlık, görev- yetki ve işleyişi bakımından bağımsızlık, görevin sona ermesi bakımından bağımsızlık. Kuşkusuz bu bağımsızlık ilkesi, yasama ve yürütme arasında “karşılıklı hukuki araçlar”ın (denge ve denetim düzeneği) bulunmasını dışlamaz. Bu nedenle, 6771 sayılı Kanun ile kurulan yönetime, başkanlık yerine, seçmenlerin kulağına hoş gelebilecek olan bir deyim kullanıldı: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi.

7142 sayılı Yetki Kanunu genel gerekçesine göre; “21/1/2017 tarih ve 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 18/19/1982 tarih ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında değişiklik yapılmış ve yapılan değişiklikle, parlamenter hükümet sistemi yerine cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi getirilmiştir”.

Seçimler için en güçlü slogan olarak kullanılan ‘Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ kavramının resmileştirilmesi, gerçek durumu değiştirmez. Çünkü;

- Bir kez, anayasa hukukunda böyle bir kavram yok. Ama olsa da fark etmez; çünkü Hükümeti ortadan kaldırmak, 6771 sy.lı Kanun’un öncelikli amacı olduğundan, TBMM’ye karşı bireysel ve toplu olarak sorumlu olan kurul halinde organ olarak hükümet artık yok.
- Cumhurbaşkanlığı ise, örtülü bir biçimde kaldırıldı. “Cumhur” başkanlığı, “parti” (halkın bir kısmı) başkanlığına indirgendi. Uygulama ise, bunun teyidi.

-Ya sistem? “Eşgüdüm içerisinde bulunan kurumlar bütünü” şeklinde tanımlanan sistem ile 6771 sayılı Kanun düzenlemesi arasında bir ilişki yok. Zira bu metnin özü, kurumlar eşgüdümünü değil, bütün kurumları bir kişinin güdümüne koyma hedefini yansıtıyor. Anayasal düzlemde hukuki öngörülebilirlik ve hukuki güvenlik ilkelerinin ikinci plana atılması da, güdümlü yapıyı pekiştiriyor.

Özetle, hükümetin, cumhurbaşkanlığının ve sistemin olmadığı bir düzenlemeyi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırmak, bir yanılsama, hatta yalanın resmileştirilmesi ötesinde bir anlam taşımaz.

Benzer şekilde yapılan düzenlemenin, “Türk tipi başkanlık” veya “a la turka yönetim modeli” gibi nitelermeler ile açıklanması yanıltıcı olur. Zira, bu tür nitelermeler, “kişi projesi” iddiasını görmezlikten gelme yanılgısını beraberinde getirebilir.

Bu nedenle, ne olmadığını söylemek, ne olduğunu söylemeye göre öncelikli olmalı; nitelme konusunda acele edilmemeli.

6771 sayılı Kanun ile kurulan yönetim şekli olsa olsa, “monokrasi” (anayasa kuralları yerine tek kişinin üstünlüğü) olarak adlandırılabilir.

2) Seçim Kararı ve Uyum Kanunları, Anayasa’ya aykırı

Monokrasi nitelmesi, Anayasa değişikliğinden seçim kararına, seçim kampanyasından, “uyum” adı altında yapılan düzenlemelere kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır.

-OHAL ortam ve koşullarında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği, TBMM’deki oylama şeklinden 16 Nisan halkoylamasına kadar “meşru olmayan” bir süreç.

-Uyum yasaları: Uyum yasalarının çıkarılmaması ve bu görevin Anayasa dışı yol ve yöntemle, yetkili olmayan organlara bırakılması, “meşru olmayan” bir geçiş tarzı.

- Anayasa değişikliği uyum yasaları hazırlanmadığı halde seçim kararı alınması, Anayasa’ya aykırı olduğu gibi, uyum yasalarını KHK yoluyla düzenleme yolu da aykırı.

6771 sayılı Anayasa değişikliğine ilişkin Kanun Geçici md.21/A ve B’ye göre,

1)“Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren en geç altı ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi bu değişikliklerin gerektirdiği Meclis İçtüzüğünü ve kanuni düzenlemeleri yapar”.

2) “Türkiye Büyük Millet Meclisinin 27 nci yasama dönemi milletvekili genel seçimi ve Cumhurbaşkanlığı seçimi 3/11/2019 tarihinde yapılır.”

3) “Meclisin seçim kararı alması halinde 27 nci yasama Dönemi milletvekili genel seçimi ve Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır”.

TBMM’de 24/4/18 tarihli seçim kararı, bu anayasal düzenlemeye açıkça aykırı. Altı aylık sürede düzenleme yükümlülüğünü 12 ayda bile yerine getirmeyen Meclis, seçimleri 16 ay öne çekmekte sakınca görmedi.

Anayasal yükümlülüğü yerine getirmemesi, ihmal yoluyla anayasaya aykırılık oluşturmakta; bu ihmali gecikmeli de olsa telafi etme yerine seçimleri yenileme kararı alması, “eylemli” anayasaya aykırılık durumu oluşturmakta.

Doğrudan düzenleme yapmayarak Anayasa’ya aykırı tutum ve eylemini sürdüren TBMM, bu kez yetki kanunu ile, düzenlemenin KHK yoluyla yapılmasını tercih etti. Yetki yasası ile, “yasama yetkisi”nin, yani “Meclis İçtüzüğünü ve kanuni düzenlemeleri yapma” yetkisinin, Anayasa md.7’ye aykırı bir biçimde Hükümete devretti.

Yetki kanununun, “ilkeler ve yetki süresi” başlıklı 2. Maddesi; *“Bakanlar Kurulu bu Kanuna göre verilen yetkiyi kullanırken; yürürlükteki kanun ve kanun hükmündeki kararnamelerin 6771 sayılı Kanuna uyumlu hale getirilmesini, kamu hizmetlerinin verimli, süratli ve etkin bir şekilde yürütülmesi ile hizmetin özelliği ve gereklerine uygun düzenlemeler yapılmasını, ...”* öngörüyor.

6771 sayılı Kanun, Cumhuriyet (hatta Osmanlı) kurumlarını tasfiye için uyum kanunları öngörmekte. Buna karşılık, Geçici md.21/B’nin öngördüğü düzenlemeler yapılmadan, Erdoğan-Bahçeli ikilisi, 3 Kasım 2019 seçimleri için 24 Haziran 2018 tarihini belirledi.

TBMM, 24.04.2018’de erken seçim kararı aldıktan sonra 7142 sayılı yetki kanunu ile kendi yetkisini, Anayasa’ya aykırı bir biçimde Bakanlar Kurulu’na devretti:

*"6771 Sayılı Kanunla Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Çeşitli Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Konusunda Yetki Kanunu"*na göre, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde, tüzük, Bakanlar Kurulu, Başbakan, Başbakanlık, kanun tasarısı gibi bazı ibareler yer almayacağı için bu ibarelerin ilgili kanun ve KHK'lerden çıkarılabilmesi ve 6771 sayılı yasanın gerektirdiği düzenlemelerin yapılabilmesi için Bakanlar Kuruluna KHK çıkarma yetkisi verildi (10/05/18; 7142; R.G.:18.5.18).

Bakanlar Kuruluna verilen yetki, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanının andiçerek göreve başladığı tarihe kadar geçerli olan bu süre içinde Bakanlar Kurulu birden fazla kanun hükmünde kararname çıkardı.

4 Temmuz 2018 günü, çıkarılan *“477 sayılı Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”* (KHK/698), Bakanlar Kurulu’nun yetkilerini CB’ye devretti.

Kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermeye ilişkin Anayasa md.91'e göre, "Yetki kanunları ve bunlara dayanan kanun hükmünde kararname, TBMM komisyonları ve Genel Kurulunda öncelikle ve ivedilikle görüşülür" (f.8).

Bu maddenin seçimlerle birlikte yürürlükten kalkması öngörülmüştür (6771 sy. K., m.21/a).

Bu nedenle, 7142 sayılı yetki Kanunu ile KHK/698 (ve sonrakiler) TBMM tarafından görüşülemeyecek, görüşülse bile artık çok geç olacak. Anayasa Mahkemesi'nin olası denetimi ise, iş işten geçtikten sonra gündeme gelecek.

Kuşkusuz sorun, yasama ve yargısal denetimin işlevselliğinden çok "hukuka saygı" sorunu öne çıkmakta.

698, 700 ve 703 sayılı KHK düzenlemeleri, mevzuatın Anayasa ile uyumlaştırılması değil, yasama alanının yürütmeye aktarılması sonucunu doğuran düzenlemeler içeriyor.

3) Anayasal demokrasi umudu için: "anayasalaştırma", TBMM'nin varlık nedeni

Anayasa hükümlerine asgari saygı sağlanmadan, değil anayasal devlet, kanun devletinden bile söz edilemez.

a) Öncelikle, başta CB ve TBMM Başkanı olmak üzere, bütün seçilmişlerin **Anayasa andı** doğrultusunda "**anayasaya saygı**" gereği yönünde irade beyanında bulunmaları önem taşımaktadır.

Böylece, şu anda askıya alınmış olan Anayasa'nın emredici hükümlerinin uygulanmaya konması ivedi ve öncelikli gündem maddesi olmalıdır. İşte başlıcaları:

-**Cumhuriyetin nitelikleri**: "insan haklarına dayanan laik ve demokratik sosyal hukuk devleti" (md.2).

-**Egemenlik**: "Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz" (md.6),

-**Yasama yetkisi**, TBMM'nin. "Bu yetki devredilemez" (md.7).

-**Yürütme yetkisi ve görevi**, "Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir" (md.8).

-**Yargı yetkisi**, tarafsız ve bağımsız mahkemelerce kullanılır (md.9).

- **Anayasa**: Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını" bağlayan üstün ve temel kurallardır (md.11).

- **Temel haklar ve ödevler** (md.12-74).

-**Üniversiteler**: "kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip" üniversitelerde öğretim elemanları, "Yüksek öğretim Kurumunun veya üniversitelerin yetkili organların dışında kalan makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılmazlar" (md.130).

-Medyaya giriş: “Devletçe kamu tüzelkişiliği olarak kurulan radyo ve televizyon kurumu ile kamu tüzelkişilerinden yardım gören haber ajanslarının özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esastır” (md.133).

b) **Olağanüstü hal uygulamasına** gelince; kalkması için uzatılmaması yeterli olacaktır. Bununla birlikte, yasa sayıları verilen OHAL Kanun Hükmünde kararnemelerinin ayıklanması da acil bir sorun.

-OHAL KHK: Olağanüstü hal kanun hükmünde kararnemeleri, “şekil, yetki, konu, zaman ve amaç” bakımından, büyük ölçüde Anayasa’ya aykırı ya da hukuken yok hükmünde düzenlemeler olduğu halde, AYM, şekil bakımından iptalden kaçındı.

-YASALAŞTIRILAN OHAL KHK: Anayasaya ve hukuka aykırı öğeleri ayıklanmadan “torba kanun” uygulaması ile toptan yasalaştırılan KHK’ler, aslında yasa sayısı verilen metinler olup, içerik olarak bunların yasa özelliği bulunmamakta; bu nedenle bunlar, TBMM’nin öncelikli ve ivedi gündemi olarak hukuk düzeninden ayıklanmalıdır.

c) TBMM: 6771 sayılı Anayasa değişikliği Kanunu, CB hakimiyeti damgasını taşımakla birlikte, TBMM ve CB arasında yetki yarışmasına ilişkin birçok **gri ve tartışmalı alan** bırakmakta.

Geçiş döneminde hedef, görev+yetki+sorumluluk zincirinde ve anayasal denge ve denetim düzeneği eşliğinde anayasal düzene dönüş olduğuna göre, Anayasal yetkilerin kullanılmasında, bu ana hedefe uygun vurgular sürekli kılınmalı.

Yasama yetkisi konusunda; Cumhurbaşkanlığı Kararnemeleri ve TBMM yasama yetkilerine ilişkin gri alanlar, TBMM lehine yorumlanmalıdır.

Yasama yetkilerini esas itibariyle TBMM kullanırken, Cumhurbaşkanı bunların en azı ile yetinmelidir.

Değinen ve başkaca uygulamalar, 6771 sayılı Kanun ile gerçekleştirilen Anayasa değişikliklerinin sürdürülemez özelliği nedeniyle “geçiş dönemi” vurgusu yapılarak yürütülmelidir.

Böylece, “**anayasa sorunsalı**” sürekli gündemde tutulmalıdır.

Bütün bunların ötesinde, hukuk devleti ve haklar toplumu (hak/hukuk/adalet söylemi eşliğinde) gündemde tutularak toplumun bütün kesimlerine “hukuki güvenlik” vaadi eksik edilmemelidir.

Özetle; TBMM, Ağustos 2014’ten bu yana giderek ivme kazanan “**anayasızlaştırma**” sürecine karşı bilinçli bir mücadele vermelidir.

Bu hedefte, İçtüzük çalışmalarının önemi yeniden belirtilmelidir. Şöyle ki; kurumsal muhalefet eksiği, siyasal işleyiş bakımından sistemin demokratik olmayışının başlıca nedenidir. Bu bakımdan, TBMM İçtüzük çalışmaları sırasında kabul edilecek hükümler ile sadece yasama organının işlevinin

korunmasına değil, aynı zamanda genel olarak demokratik bir işleyişi sağlamak da önemli.

V CHP’NİN ÖNCÜLÜK ETTİĞİ ANAYASA ÇALIŞMASI İLKELERİ

Genel Başkan Sayın Kemal Kılıçdaroğlu’nun girişimi ile 4 siyasal partinin katılımı ile kurulan komisyon tarafından 25 sayfalık anayasal ortak paydalar raporu hazırlanmıştır (Ocak-Mayıs 2018). Ortak paydalardan hareketle ve bütün katılımcılarca benimsenen anayasal ilkeler de oluşturulmuştur.

Anayasanın yenilenmesi hedefinde, 27. Yasama döneminde sürekli güncel tutulması gereken **Anayasanın öncül ilkeleri** şunlardır:

İnsan onurunu temel alan ve demokratik ilkelere dayanan anayasal tasarım, mutlaka çevre odaklı olmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti ile **vatandaşlık** bağı bulunan herkes bu ülkenin eşit haklara sahip vatandaşıdır. Eşitlik ilkesi dil, din, felsefi inanç, etnik kimlik, cinsiyet açılarından güvence altına alınmalı, dışlayıcı ifadelerden uzak durulmalı; **eşitlik temelinde özgür ve mutlu yurttaşlardan oluşacak ulus bilinci güçlendirilmelidir.**

Kişi özgürlüklerinin gerektiği gibi sağlanması ve güvence altına alınması, başta çocuk hakları olmak üzere, temel hak ve özgürlüklerin bir **bütün olarak** uluslararası standartlarda korunması gerçekleştirilmelidir. Temel hakların **dokunulamaz bir özü** (çekirdek alanı), haklara yönelik sınırlamaların da mutlak bir sınırı olduğu, bir kez daha açık bir biçimde tanımlanmalıdır.

Şiddete, savaşa, ırkçılığa, suça, kin ve nefrete çağrı yapmayan **her düşünce eşit derecede** saygın kabul edilmeli, düşünce ve ifade özgürlüklerinin demokratik sistemlerin temelindeki ilkeler olduğu gerçeği, güçlü bir biçimde hükme bağlanmalıdır.

Siyasal partiler, demokratik siyasi yaşamın vazgeçilmez unsurları olduğu gibi, aynı zamanda kendi içlerinde de demokratik işleyiş ilkesine tabi olmalıdırlar. Seçim ve siyasi partiler kanunlarındaki çağdışı, demokrasiyle bağdaştırılmaz düzenlemeler kaldırılmalıdır. Çoğulculuğu ortadan kaldırma amacı gütmeyen; şiddete çağrı, ırkçılık, silaha başvurma, nefret söylemi niteliğindeki eylemlerin odağı haline gelmemiş partiler için kapatma yaptırımını öngörülmemelidir.

Demokratik sistemin özünde yer alan **temsil kurumu** yeniden ele alınarak, seçme ve seçilme hakları önündeki anti-demokratik engeller kaldırılmalı, Türkiye, herhangi bir demokraside eşi benzeri olmayan yüzde on seçim barajı engelinden kurtarılmalıdır. Özellikle kadınların siyaset ve yönetimdeki gücünü pekiştirmek için gerekli düzenlemeler ‘pozitif ayrımcılık’ ve ‘eşitlik’ ilkesi gereği, farklı düzeylerde düşünülmelidir.

Yasama organının kendi selameti için gerekli olup Anayasa’da ‘kamu yararı’ ilkesi gereğince yer alan milletvekili **dokunulmazlıkları** korunmalı; ancak, yasama faaliyetlerinin baskı altında kalmadan gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan bu zırh, demokratik ölçülere kavuşturulup suç işleyenlerin sığınağı olmaktan çıkarılmalıdır. **Yasama sorumsuzluğu** (kürsü dokunulmazlığı) ise mutlak olmalı, kürsü dokunulmazlığının, ulusun temsilcilerinin söz özgürlüğünü güvence altına aldığı unutulmamalıdır.

Seçme ve seçilme haklarının ve demokratik yönetimin ilk ölçütü niteliğindeki serbest seçimlerin güvencesi olarak kurulmuş bulunan **Yüksek Seçim Kurulu**, ‘idari’ ve ‘yargısal’ fonksiyonları ayrılarak bir **seçim mahkemesi** olarak Anayasanın yargıya ilişkin bölümünde düzenlenmelidir. Böylece bu mahkemenin hem itiraz yolu ile Anayasa Mahkemesi’ne başvurması hem de kararlarına karşı bireysel başvuru yoluna gidilmesi sağlanmalıdır.

Yürütme organına ilişkin, yeniden ve mutlaka erkler ayrılığını yaşama geçirecek değişiklikler yapılmalıdır. Batı demokrasilerinde **parlamentoların güçlendirilmesine** yönelik genel eğilim göz önünde bulundurularak, bir asırlık geleneğimize uygun olan parlamenter sistem, yeni denge mekanizmalarıyla ve güçlendirilerek yaşama geçirilmelidir.

Cumhurbaşkanı’nın görev ve yetkileri, parlamenter sistemle uyumluluk hedefi göz önünde bulundurularak daraltılmalıdır. Cumhurbaşkanının yetkileri, tarafsızlığını sağlayacak bir anayasal statü içinde, Türkiye

Cumhuriyeti'ni ve ulusun birliğini temsil sıfatından doğan işlerle sınırlandırılmalıdır.

Merkezi yönetim ve yerel yönetimler yeniden yapılandırılmalı, yerel yönetimler, çağdaş demokratik ölçütlere uygun biçimde güçlendirilmelidir. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi çerçevesinde, örneğin bölgesel kalkınma ajanslarının verdiği destek artırılarak, sürdürülebilir gelişmeye sundukları katkının çoğaltılması sağlanmalıdır. Ayrıca, merkezi ve yerel idareler saydam, kamuya açık olmalı ve yurttaş, yönetimin 'katılımcısı' haline getirilmelidir. Yerel yönetimlere ilişkin düzenlemelerde, kamu hizmetinde verimlilik ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır.

Demokrasilerde, çoğulculuğun, çok sesliliğin, haber alma hakkının ve saydamlığın temel güvencelerinden biri olarak kabul edilen **basın organlarının özgürlüğünün** sınırlandırılmasına yönelik nedenler arasında; yasa ile tanımlanmış 'gizliliğin ihlali,' 'başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması,' 'suça teşviki önlemek' ve 'yargı görevinin yerine getirilmesini sağlamak' dışında bir sınırlama gerekçesine yer verilmemelidir.

Aynı sınırlama gerekçeleri hatırdta tutularak, **bilim ve sanat özgürlüğü**, iletişim özgürlüğü de evrensel ölçütlerle belirlenmeli; özellikle bilim ve sanat faaliyetlerinin 'varlığının' ancak onların 'özgürlüklerine' bağlı olduğu gerçeği ihmal edilmemelidir.

Toplu olarak kullanılan hak ve özgürlükler önündeki engeller kaldırılmalı; sendikal haklar, grev hakkını da içerir biçimde tüm çalışanları kapsayacak şekilde yeniden ele alınmalıdır.

Sosyal ve çevresel haklar, diğer hak ve özgürlükler için geçerli olan güvencelerden yararlanmalı ve bu doğrultuda 'doğrudan' uygulanma güvencesine de sahip olmalıdır. Yoksulluğa ve sosyal dışlanmaya karşı korunma hakkı, konut hakkı ve aile sorumlulukları bulunan çalışanlar için fırsat ve işlem eşitliği hakkı, anayasada açıkça tanımlanmalıdır.

İnanç ve inancı ifade etme (ibadet, ayin vb.) özgürlükleri, aralarındaki ayırım göz önünde bulundurularak, en kapsamlı ve özgürlükçü biçimde sağlanmalıdır.

Adil yargılanma hakkı, hiç kuşkusuz Türkiye'nin en hayati sorularından biridir ve sadece yargı aşaması değil, öncesi ve sonrası da, tarafı

olduğumuz uluslararası sözleşmeler ve insan hakları hukuku göz önünde bulundurularak düzenlenmelidir.

Bireylerin adil yargılanma hakkı, yargılayacak olan makamın tarafsız ve bağımsızlığından ayrı düşünülemez. Dolayısıyla bu alanda yapılması gerekenler, uluslararası ve karşılaştırmalı hukukun verileri de dikkate alınarak belirlenmelidir.

Hâkimlerin mesleki kariyerlerine dair hükümler ile Anayasa Mahkemesi ve Hakimler ve Savcılar Kurulu yapısının yeniden ele alınması gerekmektedir. Örneğin her ikisinin de üyelerinin bir kısmının TBMM tarafından seçilmesi mümkün olsa da, söz konusu seçimin mutlaka 'nitelikli çoğunlukla' yapılarak yargının, iktidarların hakimiyetine girişinin teknik olarak engellenmesine yönelik düzenlemeler yapılmalıdır. Yargının, yürütme ile bağı kopartılmalı, etki altında kalmasının önüne geçilmelidir.

Devletin **resmi dili** Türkçe'dir. Ülkede konuşulan farklı diller özel saygı ve koruma gösterilmesi gereken tarihi ve kültürel birer mirastırlar. Anadilde eğitimi yasaklayan herhangi bir hükme Anayasa'da yer verilmemelidir.

Eğitimin, okul öncesinden yükseköğrenime kadar, toplum refahı ve ekonominin değişen talepleri arasında dengeyi sağlayacak şekilde dinamik ve esnek bir yapıya kavuşturulacağı, insan odaklı bir eğitim felsefesinin partiler üstü anlayışla oluşturulacağı ve uygulanacağı kayıt altına alınmalıdır.

Üniversiteler yeniden özerk olmalı, Türkiye, herhangi bir demokraside eşi olmayan YÖK'ten bir an önce kurtulmalıdır.

Milli Güvenlik Kurulu bir 'anayasal kurum' olmamalıdır. Kurul'un, iç ve dış siyaset üzerindeki belirleyici etkisine son verilmelidir.

Lâiklik ilkesi gereğince devlet, farklı din ve mezheplerle, felsefi inançlarla eşit mesafede olmalıdır. Kamu kaynaklarının yurttaşların bireysel tercihlerinin ve taleplerinin karşılanmasında kullanılması konusunda da, devletin tarafsızlığı ilkesi esas alınmalıdır. 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi' dersi, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi kararları da göz önüne alınarak, okullarda seçimlik bir ders olarak verilmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı din, inanç ve vicdan özgürlüklerini savunan, dinsel faaliyetlerin kanunlar çerçevesinde yürütülmesini gözeten, inanç çoğulculuğuna saygı gösteren bir kurum olarak yeniden yapılandırılmalıdır.

Devlete bir yandan **iktisadi faaliyetleri** denetleme yetkisi tanınmalı, öte yandan sosyal devleti işlevsel kılmak için olumlu yükümlülükler öngörmelidir. Sürdürülebilir kalkınma ve gelişme, kamu makamlarının ekonomik-mali politika tercihlerini yönlendirici bir ilke olarak benimsenmelidir.

Mali ve ekonomik hükümler belirginleştirilmeli, devlet gelir ve giderlerinde saydamlık, denetlenebilirlik ve hesap verme ilkelerini egemen kılmaya yönelik hükümler yer almalıdır.

(İ. Kaboğlu, 12.7.18)